

De Held van Haarlem gevonden

De mystificatie van Gerrit Verkuyl en een Franse anekdote uit 1821

PETER VAN DER KROGT

Enkele jaren geleden publiceerde Bart Schultz in dit tijdschrift een artikel over de sage van de jongen die een gat in de dijk (of een sluisdeur) met zijn vinger stopte en zo het land behoedde voor een overstroming.¹ Die jongen staat in Nederland abusievelijk bekend onder de naam Hans Brinker, omdat het verhaal wordt verteld in *Hans Brinker, or the Silver Skates* van Mary Mapes Dodge (1831-1905). Bekend is dat de schrijfster deze tekst baseerde op een verhaal dat al sedert 1850 in vele Amerikaanse en Engelse tijdschriften, kranten en schoolboeken circuleerde. De conclusie van Bart Schultz dat het vooral het boek van Mary Mapes Dodge over Hans Brinker was, waardoor het verhaal in Amerika zo bekend is geworden, kan niet worden gehandhaafd. Voor de periode tussen 1850 en 1930 vond ik al meer dan vierhonderd tijdschriften, kranten, schoolboeken en dergelijke waarin het verhaal wordt verteld. De edities van *Hans Brinker* vormen daarvan maar een klein gedeelte.²

Omdat het verhaal in Nederland niet bekend was voordat er in 1867 een vertaling van *Hans Brinker* verscheen, werd aangenomen dat het om een in de Verenigde Staten verzonnen 'legende' zou gaan. Sinds 1993 is echter bekend dat de tekst van Dodge een bewerking is van een verhaal van de Franse kinderboekenschrijfster Eugénie Foa.³ Ook zij had het echter niet zelf bedacht, want het was een bestaande anekdote die in 1821 voor het eerst is aangetroffen en die in 1839 tot een verhaal is uitgewerkt door Léon Gozlan. De vraag blijft of het hele verhaal een verzinsel is of dat er toch een Hollandse bron bestaat en deze vraag staat centraal in dit artikel.

De Held van Haarlem een mythe?

Amerikanen waren altijd verbaasd dat de sage bij Nederlandse immigranten totaal onbekend was. Zij hadden tenslotte altijd gelezen dat het een overbekend verhaal was dat elk Nederlands kind kende. Ook Amerikaanse bezoekers in Nederland vonden niemand die het verhaal kende. Antoinette W. Butler uit Brooklyn bezocht in 1906 Haarlem, 'surely to find some trace of the little "hero of Haarlem"'. Zij vervolgt: 'Disappointment awaited us: nobody knew him, nobody had heard of him; he was a myth.' Men kende er alleen een heldin van Haarlem, Kenau [Simonsdr. Hasselaer], van wie er een groot schilderij is en naar wie een groot park is genoemd, 'while our little hero is unlettered and missing'.⁴

In 1894 emigreerde Gerrit Verkuyl (1872-1967) uit de Haarlemmermeer naar Californië. Eerst werkte hij daar in de landbouw, maar later volgde hij lessen aan de universiteit van Kansas.

Tijdschrift voor
Waterstaatsgeschiedenis
29:2 (2020) 80-85

1 Bart Schultz, 'Het verhaal van Hans Brinker. Was het wel zijn vinger? Was het wel een dijk?', *TvWG* 26 (2017) 33-42.

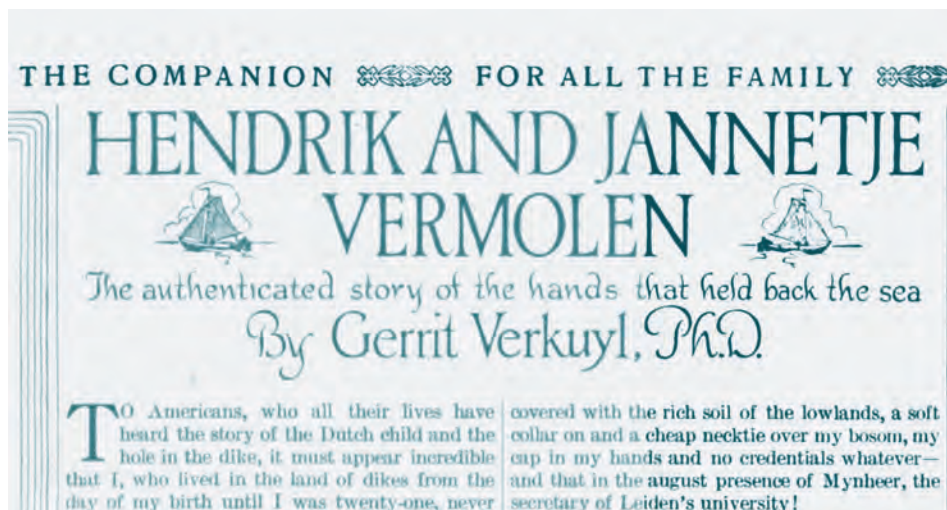
2 Dit onderzoek zal worden gepubliceerd in het *Jaarboek van het Nederlands Genootschap van Bibliofielen* 28 (2020) dat in 2021 zal verschijnen.

3 Susan R. Gannon & Ruth Anne Thomson, *Mary Mapes Dodge* (Woodbridge CT 1993) 72.

4 Antoinette W. Butler, 'The Dutch Lad - or Lass!', *Letters to the Editor, The Christian Advocate* 81:6 (8 februari 1906) 21.

Afb. 1 Portretten van Gerrit Verkuyl lijken zeldzaam. Deze foto verscheen op 8 april 1959 in de *Oakland Tribune* bij een artikel naar aanleiding van Verkuyls Bijbelvertaling. Verkuyl was toen zesentachtig.

Afb. 2 Kop en beginregels van het artikel van Gerrit Verkuyl in *The Youth's Companion* van 1 augustus 1918.

Hij promoveerde in 1906 in Leipzig tot doctor in de filosofie op een proefschrift *Die Psychologie des Clemens von Alexandrien im Verhältnis zu seiner Ethik*. Verkuyl werd presbyteriaans predikant en maakte naam als vertaler van de bijbel in het modern Engels.⁵ Het verhaal dat volgens Amerikanen in Holland overbekend zou zijn, maar dat hem totaal onbekend was, intrigeerde hem. Opgegroeid in de Haarlemmermeer zag hij natuurlijk de onmogelijkheid van het verhaal. Hij vatte het plan op er tijdens een familiebezoek in Nederland onderzoek naar te doen.

De herkomst van de legende gevonden ...

In 1918 publiceerde Gerrit Verkuyl in het Amerikaanse tijdschrift *The Youth's Companion* een bijdrage onder de titel 'Hendrik and Jannetje Vermolen. The authenticated story of the hands that held back the sea'.⁶ Hierin beschrijft hij de herkomst van de legende van de jongen met zijn vinger in de dijk. In het kort gaat zijn verhaal als volgt: Enkele jaren eerder was hij voor familiebezoek naar Nederland gereisd. Op het schip ontmoette hij een Nederlander, die in een van de voorsteden van New York ooit had gehoord dat het verhaal in het begin van de negentiende eeuw in Amerika opdook en dat het uit de omgeving van Haarlem of Leiden kwam. Die twee steden liggen niet ver van de Haarlemmermeer, dus hij ging op onderzoek uit. In de archieven van Haarlem had hij geen succes en daarna ging hij naar Leiden, waar bij de universiteit de archieven werden bewaard uit de tijd van de Franse bezetting, ongeveer 1795 tot 1810. Na enige moeilijkheden kreeg hij de archieven uit de jaren 1800 tot 1810 te zien en daarin vond hij de volgende brief:⁷

Aan de secretaris van de Universiteit Leiden,
De zeergeleerde heer,
Jakob Wildeboer. Gegroet.

Zeergeleerde heer:

Het geeft me ongekend veel genoegen om aan Uwe Geleerdheid te kondigen dat gisterenochtend toen de dagloner van Mynheer Van Zevenhoven naar het veld in de Kwakerpolder liep, hij tegen de dijk de twee kinderen van Vermolen vond. Hun namen zijn Hendrik en Jannetje.

De kinderen waren in een zeer ellendige toestand. Gedurende de hele nacht hadden ze hun handen enkele duimen in de dijk gehouden om het water tegen te houden dat begon door te lekken. Als gevolg hiervan waren de kinderen ijskoud en waren hun handen en vingers vrijwel bevroren.

5 Zie Gerrit Verkuyl, 'The Berkeley Version of the New Testament', *The Bible Translator* 2:2 (1951) 80-85 (www.bible-researcher.com/verkuyl.html).

6 Verkuyl, 'Hendrik and Jannetje Vermolen. The authenticated story of the hands that held back the sea', *The Youth's Companion* (Boston) 92:31 (1 augustus 1918) 394 (<https://hdl.handle.net/2027/ucr.c0000065615?urlappend=%3Bseq=72>).

7 Mijn vertaling (PvdK).

Bij nader onderzoek bleek dat de avond ervoor de twee kinderen naar de winkel waren gestuurd om boodschappen te doen. Ongeveer een kwart mijl van hun huis kwamen ze een groep Franse soldaten met getrokken zwaarden tegen. Angstig verstopten de kinderen zich in het hoge gras aan de zijkant van de dijk en de soldaten liepen voorbij zonder ze op te merken.

Terwijl de kinderen daar verstopt zaten, merkten ze dat er langzaam water naar beneden stroomde. Terwijl ze ernaar keken, werden de druppels groter en, hoe klein ze ook waren, raakten ze ervan overtuigd dat de polder gevaar liep door een dijkbreuk. Geen van beiden durfde de plaats zonder de andere te verlaten, want al snel waren hun beider handen nodig om het dreigende water tegen te houden.

Er is geen twijfel mogelijk, zeergeleerde heer, dat in het geval dat deze kinderen dat lek niet hadden gezien, of als ze het wel hadden gezien maar verder gegaan waren zonder onmiddellijk iemand te waarschuwen, een dijkbreuk onvermijdelijk was geweest. Met andere woorden, die kinderen, Hendrik en Jannetje Vermolen, hebben dat hele gebied voor een overstroming behoed.

Met dank aan de Almachtige God voor zijn behoudende genade, smeken wij u, zeergeleerde heer, dat in de kronieken van uw beroemde stad, deze heldendaad de juiste erkenning zal krijgen; en we vragen verder dat, omwille van de navolging, een blijvende herinnering door uw kantoor naar deze twee bovengenoemde kinderen mag worden gestuurd.

(Getekend) 16 april 1802, door

Jan de Slager,

Gysbert Verduin, Burgemeester en assistent voor de Kwakerpolder.

Maar waarom bleef dat verhaal in Nederland onbekend en hoe kwam het in Amerika? Ook dat ontdekte Gerrit Verkuyl snel: de secretaris van de universiteit was vijf dagen na ontvangst van die brief het land ontvlucht en naar Amerika vertrokken. Verkuyl beëindigt zijn verhaal als volgt:

Inasmuch as in Leiden itself I could find not the slightest trace of that heroic feat, the only conclusion is that no memorial was sent to those two children, and that the incident was soon forgotten. But the secretary, upon arrival in this country, doubtless related the story, which was then taken up by public speakers and made universally known. In process of time, because bravery is supposed to be a more necessary element in a boy's life – or perhaps because a boy needs the admonition more than a girl – the little heroine was forgotten, and the boy's sturdiness remained a popular topic.

... of toch niet?

Het verhaal van Hendrik en Jannetje Vermolen is natuurlijk prachtig en twee kinderen die samen een gat in een polderdijk stoppen, klinkt ook wat minder onwaarschijnlijk dan dat één jongen het gat in een zeedijk dichthield en zo het hele land redde.

Mijn eerste reactie toen ik Verkuyls verhaal las was er een van verbazing. Toch Nederlands? Maar direct begon de twijfel toe te slaan. De Kwakerpolder bestaat niet (het zou De Kwakel of de Kagerpolder kunnen zijn). In 1802 hadden alleen steden een burgemeester, polders en dorpen niet. Waarom zouden eigenlijk de archieven van de Franse tijd worden bewaard door de universiteit van Leiden en niet in het Rijksarchief in Den Haag? Waarom stuurde de 'burgemeester' van de Kwakerpolder zijn verhaal niet naar een krant, maar naar de secretaris van de Leidse universiteit? En bovendien, de secretaris van de curatoren van de Leidse universiteit was van 1795 tot 1818 Jacobus de Fremery; er was toen geen Wilde-

To the Secretary of the Leiden University,
The Most Learned Sir,
Jakob Wildeboer. Salute.

Most Learned Sir:

It affords me untold pleasure to announce to Your Learnedness that yesterday morning, when the daylaborer of Mynheer, Van Zevenhoven, was walking to the field in the Kwakerpolder, he found against the side of the dike the two children of Vermolen. Their names are Hendrik and Jannetje.

The children were in a most miserable condition. Throughout the entire night they had held their hands several inches within the dike in order to keep back the water that was beginning to leak through. As a result the children were cold as ice, and their hands and fingers practically frozen.

Upon closer investigation it became evident that on the previous evening the two children had been sent to the store for groceries. About a quarter of a mile from their home a company of French soldiers met them, having their swords drawn out. In terror the children hid themselves away in the tall grasses on the side of the dike, and the soldiers passed by without noticing them.

While the children were there in hiding, they noticed how the water came slowly dropping through. Even while they were observing it, the drops grew larger, and, small though they were, they became convinced that the polder was in danger of a dikebreak. Neither of them dared to leave the place without the other, for soon the hands of both were necessary to keep back the threatening waters.

There can be no doubt, Most Learned Sir, that, in case these children had failed to observe that leak, or having observed it had gone on their way without giving immediate warning, a break had been inevitable. In other words, those children, Hendrik and Jannetje Vermolen, have saved that entire district from deluge.

With gratitude to Almighty God for His preserving grace, we beg of you, Most Learned Sir, that, in the Chronicles of your famous city, this act of heroism may receive proper acknowledgment; and we further make request that, for the sake of emulation, some enduring memorial may be sent from your office to these two above-named children.

(Signed) April 16, 1802, by
Jan de Slager,
Gysbert Verduln,
Burgemeester and Assistant
for the Kwakerpolder.

So much for the incident itself; but how did it ever reach America without leaving a trace in the very country in which it happened?

know how u
stantly to a d
dispute with
would read
dream about
that I could
if I couldn't

THERE I STOOD IN THE
RECTOR'S SANCTUM

In the sin
the shoemak
dren, there
books and t
corner of th
fashioned to
telescope.

THE C

AS far ba
been d
Asia;
wild camels.
an innate gr
they are ever
their keepers
in the prese
beasts of pr
the very use
erratic tempe
No camel wa
with camels
for them.

The poison
food. He pin

Afb. 3 Fragment uit het artikel van Verkuyl met de Engelse 'vertaling' van de brief over Hendrik en Jannetje Vermolen. De illustraties bij het artikel zijn van de kunstenaar en illustrator Sears Gallagher.

boer verbonden aan de universiteit.⁸

En als het verhaal al sedert het begin van de negentiende eeuw in Amerika werd verteld, hoe zit het dan met de Franse anekdote uit 1821 en met Léon Gozlan en Eugénie Foa die in 1839 en 1848 hun verhalen schreven? De eerste Engelse versies kennen we pas uit 1850 en dat zijn duidelijk vertalingen van Foa's Franse verhaal. Om maar een paar 'problemen' bij het artikel van Verkuyl te noemen. Dit leidt tot de conclusie dat Verkuyls verhaal volledig is verzonnen. Het zou best kunnen dat hij in Nederland navraag gedaan heeft, maar hij heeft natuurlijk niets kunnen vinden en heeft toen maar zelf een verhaal gemaakt. Hij kon ook niet weten dat het verhaal over de 'Held van Haarlem' vóór 1850 in Amerika onbekend was en dat het uit het Frans was vertaald. De eerste publicatie in Amerika is 'The Little Hero of Haarlem' in het New Yorkse *Harper's Magazine* (Vol. 1, nr. 3; Augustus 1850, pp. 414-415). Het verhaal was gekopieerd uit het Londense tijdschrift *Sharpe's London Journal* van een maand eerder.

Er bestaan zo'n honderd Engelstalige varianten van dit heldenverhaal en die wijken in de loop van de tijd steeds verder af van de tekst van Foa. Die van Gerrit Verkuyl is daarvan wel de meest opmerkelijke. Bekend is zijn verhaal echter niet geworden. Twee weken later werd het nogmaals in een ander tijdschrift gepubliceerd.⁹ Daarna horen we er niets meer van. Het verhaal van Verkuyl sloeg in Amerika niet aan – één jongetje die met een vinger in de dijk heel Holland redt, is veel indrukwekkender dan twee kinderen die een poldertje redden.

Guizot, De Pradt, Gozlan en Foa

Eugénie Foa, geboren als Rebecca-Eugénie Rodrigues-Henriques (1796-1852), nam het verhaal van de jongen die Holland redde door een gat in een sluisdeur dicht te houden op in haar boek *Les soirées du vieux chateau*, dat in 1848 in Parijs verscheen. Dit boek gaat over een grootmoeder en kleinkinderen die elkaar in een kasteel verhalen vertellen. 'Le petit Éclusier' is een van de verhalen die door een kleinkind worden verteld. Lang werd gedacht dat Foa dit verhaal zelf had verzonnen, maar er blijken nog oudere versies te zijn. De oudste die tot nu toe door mij is getraceerd, is een anekdote in een politiek geschrift uit 1821 van de historicus en staatsman François Guizot (1787-1874):¹⁰

8 Met dank aan Sebastian Ruinard die dit voor mij uitzocht.

9 In *The Presbyterian of the South* (Atlanta, Ga.) 21 August 1918. On-line: <https://chroniclingamerica.loc.gov/lccn/10021978/1918-08-21/ed-1/seq-6/>

10 François Guizot, *Des conspirations et de la justice politique* (Parijs 1821). 8-9.

Un enfant Hollandais, se promenant seul le long d'une digue, aperçut une fissure par où l'eau commençait à couler. Il essaya de la boucher avec du sable, de la terre, tout ce qu'il trouva sous sa main. N'y pouvant réussir et ne voyant venir personne, il s'assit, le dos appuyé contre la fente, empêchant, à tout risque, le progrès de l'eau et attendant du secours.

(Een Hollands kind dat alleen langs een dijk liep, zag een scheur waardoor water begon te stromen. Hij probeerde het te stoppen met zand, aarde, alles wat hij kon vinden. Omdat hij daar niet in slaagde en hij niemand zag komen, ging hij met zijn rug tegen de scheur zitten, waardoor hij, met alle risico's van dien, de doorgang van het water verhinderde terwijl hij wachtte op hulp).

Heeft Guizot dit verhaaltje zelf verzonnen? Of is het een mondeling doorgegeven sage die door hem alleen maar voor het eerst is opgeschreven? Daarop kan de variant wijzen die Dominique Dufour de Pradt (1759-1837) in 1828 noteerde, ook in een politiek geschrift:¹¹

L'Autriche défend l'Europe contre la Russie, comme les digues défendent la Hollande contre la mer: [...] il faut qu'elle imite ce jeune enfant hollandais, qui, remarquant l'infiltration des eaux au travers d'une digue, s'adossa contre la brèche qu'elles y avaient faite, et s'y tint attaché jusqu'à l'arrivée du secours qu'il appelait de toute l'étendue de sa faible voix.

(Oostenrijk verdedigt Europa tegen Rusland zoals de dijken Holland verdedigen tegen de zee: [...] Het moet dat jonge Hollandse kind imiteren dat, toen het merkte dat er water door een dijk kwam, leunde tegen de breuk die erin was gemaakt en deze positie volhield totdat de hulp kwam waarom hij met de volle omvang van zijn zwakke stem riep.)

Guizots sage is door de Franse kinderboekenschrijver Léon Gozlan (1803-1866) eerst vermeld in zijn novelle *Washington Levert et Socrate Leblanc* (1837) en later uitgewerkt tot het korte verhaal 'Le petit Hollandais' dat in 1839 verscheen als eerste verhaal in het nieuwe kindertijdschrift *L'Abeille*.¹² Het verhaal telt nu ruim zevenhonderdvijftig woorden. Meer dan de helft daarvan wordt ingenomen door een beschrijving van het gevaar van overstromingen in Holland en een uitleg over sluizen. Daarna volgt het eigenlijke verhaal dat slechts een kleine driehonderdvijftig woorden telt. Een naamloze achtjarige jongen speelt ver van zijn dorp bij een sluis. Hij gaat naar het water kijken en ziet dat er een gat in de sluisdeur zit, ontstaan door een beschimmelde plank. Hij beseft dat na een uur het tweede sluisbekken vol zal zijn, dat zich dan in een half uur leegt in het derde bekken, waardoor alle dorpen zullen overstromen. Gozlan's uitleg met drie 'bassins' is niet geheel duidelijk, het kan zijn dat hij een soort scheepstrap voor ogen had, of anders een ingewikkelde poging deed om de drie waterdelen van een sluis te bespreken. Hoe dan ook, de jongen stopt zijn hand in het gat en blijft zo de hele nacht zitten tot er een voorbijganger komt. Voor zijn heldenmoed verheft de koning hem en zijn familie in de adelstand.

Afb. 6 Paul Delaroche, portret van François Guizot. Olieverf op doek, circa 1839. Ny Carlsberg Glyptotek, Kopenhagen; Wikimedia Commons.

Afb. 5 Anoniem portret van Eugénie Foa. Lithographie Bequet frères. Wikimedia Commons.

¹¹ Dominique Dufour de Pradt, *Du système permanent de l'Europe à l'égard de la Russie et des affaires de l'Orient* (Parijs 1828) 126.

¹² Léon Gozlan, 'Le petit Hollandais', *L'Abeille, recueil consacré à l'enfance et à la jeunesse* 1:1 (mei 1839) 8-12. Exemplaar in de Bibliothèque Nationale de France, Z 39657.

Afb. 7 Lithografische illustratie van J.-E. Demerville bij het verhaal 'Le Petit Éclusier' van Eugénie Foa. Collectie auteur.

in Franse publicaties verschenen. Het verhaal van Gozlan is nooit opnieuw gepubliceerd en dat van Foa kende slechts twee uitgaven. Het verhaal is in Frankrijk ook nooit erg bekend geworden. Pas toen in 1850 een Engelse vertaling van Foa's verhaal verscheen in *Sharpe's London Journal*, is de verovering van de Engelstalige wereld begonnen door de publicatie ervan in kranten, tijdschriften en schoolboeken. Meer details hierover hoop ik te publiceren in een artikel dat in voorbereiding is.¹⁵

Gozlans verhaal was de bron voor Eugénie Foa, die overigens in dezelfde aflevering van *L'Abeille* haar verhaal 'Le petit Robinson du Havre' liet publiceren. Foa breidde het verhaal sterk uit en noemde het 'Le petit éclusier'.¹³ Haar versie telt negenhonderdvijftig woorden en heeft maar een korte inleiding van zo'n honderdvijftig woorden waarin zij ook iets over sluizen probeert uit te leggen. Aan het verhaal voegde zij veel elementen toe. Zij laat het verhaal in de omgeving van Haarlem spelen en de jongen is bij haar de zoon van een sluiswachter die voor zijn moeder koeken naar een arme, blinde man moet gaan brengen. Op de terugweg ontdekt hij het gat in de sluisdeur en houdt dat met zijn vinger dicht totdat hij 's ochtends door de plaatselijke pastoor wordt gevonden. Over de beloning die de jongen krijgt wordt niets gezegd, maar zij voegt toe dat de naam van deze Held van Haarlem niet eens bekend is. Mogelijk heeft zij zich daarbij iets aangetrokken van de kritiek die Joël Cherbuliez in 1839 had op het verhaal van Gozlan, namelijk dat het Gozlan alleen kan worden verweten dat hij de held geen naam heeft gegeven.¹⁴

De sage is naar Guizot en De Pradt later in de negentiende eeuw nog enkele keren

Afb. 8 Léon Gozlan. Lithografie van August Kneisel naar Cécilie Brand. Beeldbank Eötvös Loránd University, Budapest.

Afb. 9 Illustratie van Sears Gallagher bij het artikel van Gerrit Verkuyl uit 1918.

¹³ In Eugénie Foa, *Les soirées du vieux château* (Paris: Belin-Leprieur et Morizot, 1848) 143-147.

¹⁴ Joël Cherbuliez (red.), *Revue critique des livres nouveaux publiés pendant l'année 1839*. 7e Année du Bulletin Littéraire et Scientifique (Paris 1839) 230-231.

¹⁵ Zie noot 2 hierboven. Met dank aan Theo Meder, hoogleraar volksverhaal en vertelcultuur, Rijksuniversiteit Groningen, en Lisa Kuitert, hoogleraar boekwetenschap, Universiteit van Amsterdam, voor hun adviezen met betrekking tot dit onderzoek.